

УДК 81'272

КОНОТАТИВНІСТЬ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ-РЕАЛІЙ З ГЕНДЕРНО МАРКОВАНИМИ КОМПОНЕНТАМИ

Шкурко Т.А.

Концепти „чоловік” та „жінка” посідають одну з центральних позицій в концептуальній картині світу будь-якої культури. Все більш *актуальним* у вітчизняній лінгвістиці стає вивчення засобів вербалізації цих концептів [1;6;7;9;10]. Одним з напрямків реалізації гендерних настанов є дослідження у сфері фразеології [5]. У центрі уваги даної роботи є фразеологізми-реалії з експлікованим компонентом-реалією.

Метою статті є дослідження конотативного аспекту значення гендерно маркованих лексем, які репрезентують соціально-специфічні явища, а саме – становий поділ британського суспільства. Названі лексеми вивчаються у фразеологізмах-реаліях, а також ці дані порівнюються з оцінністю подібних лексичних одиниць в ізольованій позиції.

Постановка проблеми. У нових сферах наукового пошуку, які мають антропоцентричний характер, важливим джерелом для різноманітних лінгвістичних розвідок є лексикографія [6, с.106]. Для вивчення зазначеного фрагмента фразеологічної номінації було використано приклади з фразеологічних двомовних [3;8] та одномовних словників [11;12;13]. Для виявлення конотативного аспекту лексем-реалій було проаналізовано дефініції в англійських словниках. Щоб показати динаміку гендерних уявлень і зміни значущості соціокультурного компонента, вивчалися дефініції не тільки за матеріалами сучасних словників, але й за даними словників більш ранніх видань.

У роботі проаналізовано фразеологізми-реалії з експлікованим компонентом-реалією, що означають становий поділ британського суспільства. Компоненти-реалії – це мовні реалії, які є особливим лексико-семантичним розрядом слів літературної мови, специфічний смисловий зміст яких обумовлений унікальністю їх референтів і містить стилістичні конотації, які відрізняють їх від локалізмів, професіоналізмів, жаргонізмів, сленгізмів і термінів. Унікальність національно маркованих фразеологізмів, як і унікальність окремих лексем-реалій, пов'язана з явищем мовної лакуарності. Специфічність фразеологізмів-реалій зумовлена як відмінностями в характері мовної номінації, так і екстралінгвістичними факторами, тобто існуванням у культурі певної мови відповідного денотата і його відсутністю в культурі іншої мови. Багато етноситуативних ФО, поряд з екстралінгвістичним мотивуванням, наділені і лексичними компонентами-реаліями, які вказують на значення фразеологізму. Саме такі ФО знаходяться у центрі уваги в цій роботі.

Аналіз групи фразеологізмів з лексемами-реаліями показав, що у кількісному відношенні найбільший обсяг лексем-реалій, що використовуються в англійській фразеології як компоненти, становлять лексеми, які репрезентують становий поділ британського суспільства (*King, Queen, duke, prince, lord, gentry, yeoman, duchess, prince, gentleman, lady, squire*). Наприклад: *To take the King's (the Queen's) shilling* – вступити на військову службу; *King's (Queen's) coat* – військовий мундир; *the King's (the Queen's) English* – літературна англійська мова; *the King's game* – дичина у королівських заповідниках; *to a Queen's taste* – досконало; *the Duke of Seven Dials* – людина з претензіями на аристократичність; *a prince among men* – видатна особа; *squire of the pad* – розбійник з великої дороги та ін.

КОНОТАТИВНІСТЬ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ-РЕАЛІЙ З ГЕНДЕРНО МАРКОВАНИМИ КОМПОНЕНТАМИ

Особливо часто в цій групі фразеологізмів вживаються такі компоненти-реалії, як *lady*, *lord*, *gentlemen*.

Для семантичного аналізу фразеологізмів з зазначеними реаліями треба звернутися до словникових дефініцій цих слів. Так, згідно з Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English [11, p.470] слово *lady* має такі значення:

1) (*corresponding to gentlemen*) *woman belonging to the upper classes*:
woman who has good manners and some claim to social position; 2) (*used courteously for any*) *woman of any kind or class, with or without good manners and refinement*; 3) (*pl only*) *form of address* та ін.

Згідно з дефініціями словника Longman Dictionary of Contemporary English [12, p.790], слово "lady" має такі значення: 1) *woman; a word meaning woman, used because people think it is a more polite word*; 2) *polite woman*; 3) *woman of high class*; 4) *wife/girlfriend*; 5) *when speaking to a woman*.

Якщо ми порівняємо ці значення з дефініціями слова "lady", які надані у словнику Longman Dictionary of Contemporary English [13, p.899], то побачимо, що найбільш поширеним значенням цього слова зараз є:

1. a) *a woman of a particular type or age*; b) *a word meaning woman, used especially to describe women's sports or products made for women*; c) *old-fashioned: a word meaning woman, used in order to be polite*; → *gentleman*; (*a polite word, which many women find offensive, for a woman doctor, lawyer, etc.*) і далі:

2. *a woman who is polite and behaves very well; see also gentleman*;

3. *Lady*:

used as the title of the wife or daughter of a British nobleman or the wife of a knight;

4. *the ladies*:

a) *British English: a women's toilet*

American Equivalent: ladies' room

b) *a word meaning women, often used humorously*

– *see also ladies' man*

5. *ladies*

spoken formal: used to speak to a group of women

6. *a woman, especially one with a strong character – used to show approval*

7. *lady friend*

a woman that a man is having a romantic relationship with – often used humorously; synonym girlfriend

8. *lady of leisure*

a woman who does not work and has a lot of free time – used humorously

9. *American English; spoken: used when talking directly to a woman you do not know, when you are angry with her*

10. *Our Lady*

an expression used to mean Mary, the mother of Jesus Christ

11. *the lady of the house*

old-fashioned: the most important woman in a house, usually the mother of a family

12. *old-fashioned: a woman born into a high social class in Britain*

13. *old-fashioned: a man's wife*.

Таким чином, стає зрозумілим, що семантика цього слова розвивалася в напрямку її розширення. Повністю позитивна конотація поступово змінювалася в деяких випадках на нейтральну і навіть негативну.

Тепер звернімося до вживання слова "lady" у фразеологізмах. Приклади фразеологічних одиниць (ФО) свідчать про те, що компонент-реалія "lady" має здебільшого поняттєво-

референтну семантику "woman": *the leading lady* – театр., кіно: провідна актриса; *extra (walking) lady* – кіно: статистка; *lady of the house* – хазяйка дому, господиня.

Позитивно забарвленими є такі фразеологізми: *lady of the day* – героїня дня; *lady of quality* – знатна дама, аристократка; *lady of note* – видатна жінка; *lady of virtue* – добродісна, порядна жінка.

В деяких випадках компонент "lady" вживається у стилістично зниженому значенні за рахунок правостороннього атрибуту: *lady of easy virtue* – повія; *lady of pleasure* – куртизанка; *lady of the frying-pan* – жарт. кухарка.

Простежимо семантичні особливості слова "lord". Спочатку звернемося до його дефініцій:

"lord" [11, p.503]:

1) *supreme male ruler*; 2) *the Lord, God, Christ*; 3) *peer; nobleman*; 4) *(in feudal times) superior*; 5) *(joc.) husband*.

"lord" [12, p.845]:

1) *a man who has rank in the aristocracy or his title*; 2) *a man in medieval Europe who was very powerful and owned a lot of land*;

lord, V

to behave in a way that shows you think you are better or more powerful than someone else.

"lord" [13, p.959]:

1. [countable] also Lord

a man who has a rank in the aristocracy, especially in Britain, or his title

2. [countable] *a man in medieval Europe who was very powerful and owned a lot of land*

3. *my lord*

British English spoken used to address a judge or bishop, and in the past to address a lord

4. *somebody's lord and master*

someone who must be obeyed because they have power over you – used humorously

lord, V [13, p.959]:

lord it over somebody: to behave in a way that shows you think you are better or more powerful than someone else.

Конотація лексеми "lord", як бачимо з дефініцій, позитивна.

У фразеологізмів з компонентом "lord" реалізовані наступні асоціативні значення цього слова:

– розкіш, багатство: *to live like a lord* – жити в багатстві, як сир у маслі; *to treat sb like a lord* – розкішно пригощати когось-н.;

– принижувати когось: *to act the lord* – задаватися, удавати з себе лорда; *to lord it over sb* – дивитись зверхньо (з погордою) на когось;

– займати позиції лідера: *new lords, new laws* – нові хазяї, нові закони.

У фразеологізмах з реалією "lord" спостерігається також розширення значення, напр.: *lords of creation* – 1) людський род; 2) жарт. чоловіки; *lord of the soil* – поміщик, землевласник; *lord of the harvest* – 1) фермер, якому належить урожай; 2) головний жнець (який показує приклад всім іншим, хто працює в полі).

Є випадки зниження значення цього слова: *The Lord Harry* – диявол, чорт.

На особливості вживання безеквівалентної лексеми "gentleman" звертають увагу багато дослідників [2, p.45; 4, p.170]; при цьому наводять спостереження із "Зарубіжних листів" М.Шагінян для ілюстрації специфіки етнокультурного фону слова "gentleman": "Коли француз каже: *el est gentilhomme*, це означає, що він належить до дворянського стану. Коли англієць каже – "це джентльмен", його слова є не просто повідомленням певної інформації, а виступають якісною оцінкою, що стосується зовсім не походження із дворянського класу, а швидше виховання і освіти" [4, p.170].

Знову звернімося до словникових дефініцій:

КОНОТАТИВНІСТЬ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ-РЕАЛІЙ З ГЕНДЕРНО МАРКОВАНИМИ КОМПОНЕНТАМИ

gentleman [11, p.358]:

1) *man who shows consideration for the feelings of others, who is honourable and courteous;*
2) *(hist.) man of good family attached to a court or the household of great noble;* 3) *(hist.) man entitled to bear arms but not a member of the nobility.*

gentleman [12, p.589]:

1) *a man who always behaves towards other people in a polite and honorable way and who can be trusted to keep his promises;* 2) *a polite word for a man, used especially when talking to or about a man you do not know;* 3) *old-fashioned: a man from a high social class, especially one whose family owns a lot of property.*

gentleman [13, p.672]:

[countable]

1. *a polite word for a man, used especially when talking to or about a man you do not know*
2. *a man who is always polite, has good manners, and treats other people well*
3. *old-fashioned: a man from a high social class, especially one whose family owns a lot of property*

У деяких фразеологізмах слово "gentleman" зберігає одно зі своїх значень: "людина благородної поведінки", – що історично пов'язано зі значенням "людина благородного походження": *the King can (may) make a knight but not a gentleman* – король може посвятити у рицарі, але не зробить джентльменом; *manners and money make a gentleman* – виховання і гроші роблять джентльменом; *it is not the day coat that makes a gentleman* – джентльменом робить людину не гарний одяг.

У розширеному значенні "людина, чоловік" компонент "gentleman" вживається у таких ФО: *walking gentleman* – театр. статист; *gentleman of virtue* – цінитель мистецтв.

Але є і приклади вживання фразеологізмів з цим словом зі зниженою семантикою: *gentleman at large* 1) жарт. людина без певних занять, сам собі хазяїн; 2) придворний без певної посади; *gentleman in black* – сатана, диявол; *a gentleman of fortune* – рицар фортуни, авантюрист; *a gentleman of three outs (out of pocket, out at elbows, out of credit)* – жарт. ні грошей, ні одягу, ні довіри.

Іноді без знання етимології важко визначити семантику того чи іншого фразеологізму. Так, на перший погляд ФО "*the (little) gentleman in black velvet*" – крим має нейтральну семантику. Але саме історичними умовами виникнення фразеологізму зумовлена позитивна оцінність лексеми "gentleman" [2, p.46]. Цей вираз уперше з'явився в середовищі якобінтів – прибічників вигнаного короля Якова II – у зв'язку зі смертю короля Вільгельма III у 1702 р. Причиною смерті було падіння з коня, котрий, як вважали, спотикнувся, попавши в кротовину.

Висновки:

1) лексеми, що репрезентують становий поділ британського суспільства і є гендерномаркованими компонентами фразеологізмів-реалій, – це *lord, lady, gentleman, King, Queen, duke*, та ін.;

2) при дослідженні семантичних особливостей означених ФО були взяті до уваги словникові дефініції найбільш частотних компонентів (*lord, lady, gentleman*). Було простежено семантичні зміни у самих компонентах, оскільки порівнювалися дефініції у словниках, виданих у 1982, 1999 і 2003 рр. Установлено, що розвиток семантики, в основному, стосується лексеми *lady*: спостерігається активізація нейтральних, а також поява негативно забарвлених значень. Лексеми *lord* і *gentleman* зберегли свою позитивну семантику;

3) при вживанні цих компонентів у ФО можна спостерігати не тільки розширення значення слів, але й їх стилістично знижене вживання за рахунок атрибутів, з якими вони поєднуються;

4) гендерна асиметрія в плані конотації у сучасній англійській мові спостерігається в основному на рівні окремо вживаних лексичних одиниць, що позначають становий поділ Британського суспільства. Щодо конотативного забарвлення фразеологізмів-реалій з

названими компонентами, то для них характерною є не тільки позитивна, але й нейтральна та навіть негативна оцінка.

Перспективним у цьому напрямку вважаємо вивчення окресленої проблематики у міжмовному аспекті, з точки зору перекладу тощо.

Список літератури

1. Абрамова Ю.В. Роль компаративного фрейма в вербалізації концепта «жінщина» на матеріалі англійських і українських прислів'їв // Вісник Сумського державного університету. – Сер. Філологічні науки. – № 3 (62). – 2004. – С. 5-9.
2. Ажнюк Б.М. Англійська фразеологія у культурно-етнічному висвітленні /АН УССР. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. Відп. ред. Ю.О. Жлуктенко – К.: Наук. Думка. 1989. – 136 с.
3. З.Баранцев К.Т. Англо-український фразеологічний словник. Київ: Видавництво „Радянська школа”. 1969. – 1052 с.
4. Зинченко Н.И. Принципы лингвострановедческой лексикографии в словаре «Великобритания» // Словари и лингвострановедение. – М., 1982. – С. 169-172.
5. Зыкова И.В. Способы конструирования гендера в английской фразеологии. – М.: Едиториал УРСС. 2003. – 232 с.
6. Колесникова М.С. Лексикографические проблемы новых лингвистических исследований: гендерный аспект // Филологические науки. – №5. – 2003. – С. 106-114.
7. Лукьянова Т.Г. Семантика гендерно маркированных английских атрибутивных сочетаний // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – № 636. – Харків: Константа. 2004. – С.85-88.
8. Олійник І.С., Сидоренко М.М. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник. – К.: Рад. Школа. 1978. – 446 с.
9. Яценко М.А. Номинативные средства выражения гендерных нормативных установок // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – №636. – Харків: Константа. 2004. – С.109-111.
10. Яценко М.А. Отражение статусного слоя концептов «мужчина» и «женщина» в номинативной системе английского языка // Вісник Сумського державного університету. – Сер. Філологічні науки. – № 4 (63). – 2004. – С.235-240.
11. Hornby A.S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. – London: DUP. – М.: Рус. яз., 1982 – Vol. 1-2.
12. Longman Dictionary of Contemporary English. International Student Edition. – 1999. – 1668 pp.
13. Longman Dictionary of Contemporary English. Longman. – 2003. – 1950 pp.

Поступила до редакції 14.02.2005 р.